

## KRONIKA.

**Narodna galerija.** Letošnjo jesen bo natanko dvajset let tega, kar je nekdanje „Slovensko umetniško društvo“ priredilo v ljubljanskem Mestnem domu prvo svojo in prvo slovensko umetniško razstavo sploh. Ta tako še začetniška prireditelj je pokazala začudenim očem Slovencev, da ima njih mali narod svojo, še nepoznano upodabljačo umetnost, ki prav nič ne zaostaja za drugimi panogami njegovega duševnega udejstvovanja. S to skromno in plaho razstavo je bil pravzaprav storjen šele prvi korak naše nove, mlade umetnosti v javnost, ki je bila pa tako presenečena in iznenadena, da je čisto pozabila biti užaljena. Upravičeno je Aškerc pisal tistikrat v „Zvonu“, „da do najnovejšega časa slovenske upodabljačije umetnosti takorekoč nismo imeli“. Zato tudi ni čudno, da spričo popolne desorijentacije vsega našega občinstva ni nihče nastopil zoper pohujšanje, ki je v nič milejši obliki tiste čase ogrožalo stare, sankcionirane šege in razburjalo vso umetniško Evropo. Pri nas vsega tega ni bilo: tudi inteligentnejša publika je stala temu novemu pojavu nema in gluha nasproti. In zato ga je pač akceptirala mirno, brez odpora. To se pravi, na zunaj se je skoraj tako zdelo, v resnici pa je prevladovala med maso velika, neozdravljiva indiferentnost, ki se je še do danes nismo otresli. Stvar so presojali le z nekega sentimentalno-rodoljubnega stališča, kot nekako narodno prireditev, za umetnost samo jim ni bilo mnogo. Po tisti prvi so se razstave kar vrstile in pridobile naši moderni nekaj zvestih prijateljev, ki jim je bil razvoj slovenske upodabljačije umetnosti res pri srcu. Tako so romale naše Muze, ki so vse dotlej ponižno životarile po izložbenih cknih ljubljanskih kupcev, iz „Mestnega“ v „Narodni dom“, dokler niso pod Tivolijem našle skromne, pa gostoljubne strehe. Želja pa, s katero je Aškerc zaključil svoje poročilo o razstavi pred dvajsetimi leti: „da bi bilo potrebno, da bi se ustanovila v Ljubljani posebna galerija za upodabljačije umetnosti“ — se je izpolnila šele v teh naših dneh.

Dne 7. marca 1920. je stoletni naš sen postal življenje: odprli smo „Narodno galerijo“. Cisto na tihem, brez pompa in formalitet. Bilo je človeku skoro, kot da nas je malce sram, da jo ustanavljamo v tem velikem času, ki v svojem vedno gnusnejšem materijalizmu postaja vsak dan večji. Tako se ni čuditi, da so prišli k otvoritvi izvečine le dijaki in mlada dekleta, menda učiteljice, kakor da se zavedajo, da je galerija predvsem namenjena njim, mladim in dovzetnim za evangelij lepote. Samo naravna posledica naših razdrapanih razmer pa je, da je bilo med nami le par posameznikov, ki so spoznali in doumeli veliki pomen te naše nove ustanove.

Ideja slovenske umetniške galerije ni nova. Pred sto leti je snoval že baron Zois umetniško galerijo in prebujena narodna zavest v 70. letih minolega stoletja je znova porodila tudi to veliko misel. Hrvaatom je bila usoda milejša: našel se je Mecen, ki jim je galerijo podaril. *Arvošmayer*

Ko se je zadnje leto vojne ustanovilo v Ljubljani društvo, ki si je postavilo za cilj, ustanoviti umetniško galerijo, to je zbirko umotvorov slovenskih upodabljačij umetnikov, je nastalo principijelno prašanje: kakšna bodi ta galerija? Zbirka, obsegajoča celotno našo umetnost? Kaj pa je slovenska umetnost? Vse, kar so ustvarili Slovenci v teku stoletij? Zdi se mi, da je s tem galeriji načrtan

preobširen delokrog, ki ga ne bo mogla s pridom izpolnjevati, že iz čisto praktičnih vzrokov ne. Sicer pa menim, da s polno upravičenostjo smemo slovenski umetnosti prištevati samo vse ono, kar je izšlo neposredno iz slovenskega naroda, kar nosi njegove karakteristične znake, samo vse tisto, kar je odločujoče vplivalo na sodobno in prihodnjo našo umetnost, prejemale in črpalo iz naroda in mu vračalo. Če prepoznamo svojo umetniško zgodovino, vidimo, da upodabljaajoče umetnosti v preteklosti malone nismo imeli.

S tega stališča namreč, da je umetnost organsko telo, ki živi, raste in se razvija po svojih posebnih zakonih, bi se o res smotreni in zavestni slovenski upodabljaajoči umetnosti moglo govoriti kvečjemu od bratov Šubicev sem. Kar je bilo na tleh naše domovine zraslo prej umetnosti, ne spada v krog naše upodabljaajoče umetnosti, akoprav je tekla po žilah teh mojstrov tudi slovenska kri. Pri tem razumem slovensko umetnost kot razvojno celoto. Vsa ta ne preveč mnogoštevilna dela starejše dobe so po veliki večini slabotna dela slabotnih epigonov brez lastnega duha, posneta po tujih in to ne ravno najboljših vzorih, prenešana k nam brez pojmovanja in smisla na našo narodno psiho in naš značaj. In kar je poglobitveno: med temi starejšimi umetniki jih je bilo bore malo, ki so bili res — umetniki. Redki mojstri, — pravcate izjeme —, ki so ustvarili nekaj resničnih umotvorov, niso imeli na splošni nivo upodabljaajočih umetnosti svoje dobe nobenega trajnejšega vpliva in ž njihovim genijem je zamrlo tudi vse njih višje prizadevanje. Edino v arhitekturi bi se dala morda ugotoviti neka kontinuiteta in neka posebna značilna nota, ki loči tako našo pozno gotiko od nemške, kakor tudi naš barok od laškega. Vse druge panoge upodabljaajoče umetnosti pa kažejo samo precej medel odsev sočasno zunaj v velikem svetu vladajočih mod in manir brez narodne originalnosti, celo brez izrazite osebne poteze.

Naša moderna je pričela na novo, ker v naši zgodovini ni našla ničesar, kamor bi se mogla nasloniti. Kar je prejela impulzov, jih je prejela od tujine, od naše umetniške tradicije se ni mogla učiti česa. Z njo nima nobenih stikov, niti o kakem negativnem vplivu ni mogoče govoriti. Zato bi bilo vsekakor najumestneje, če bi se naša galerija omejila na moderno slovensko umetnost, dočim bi naj starejša dela, kar jih je vrednih ohranitve, zbiral naš deželni, ali kak drug umetniško-zgodovinski muzej, morda učna zbirka bodoče naše akademije obrazujočih umetnosti. Naša „Moderna galerija“ pa ne sme postati muzej. Njena naloga ni v tem, da zbere čim več in čim starejših del, ona nam bo svetišče, kjer se bo stekalo vse, kar je slovenski duh ustvaril najlepšega in samo to. Biti mora narodu živ zaklad žive lepote, ki bo govorila naravnost in neposredno, da nam ne bo treba zardeti pred tujcem, ki ne gleda s prizanesljivim očesom lokalnega patrijota. In če nimamo bogate preteklosti, zato je sedanjost naša in bodočnost tem svetlejša!

Vtis, ki ga napravi galerija na obiskovavca, ni slab. Glavno pri taki zbirki, ki je bila zbrana tako slučajno in nesmotreno, je to, da je celotna slika vendarle enotna. Iz vseh umotvorov veje en duh, enoten in specifičen, kar je tembolj nena- vadno, če pomislimo, da šteje naša upodabljaajoča umetnost komaj dobrih petdeset let in je brez stare tradicije. Vse, kar je ustvarjenega, je nastalo paralelno. Pri nas še ne poznamo šol, našo umetnost sestavlja peščica mož, ki so neodvisni po idejah, čustvu in izrazni obliki med seboj. Ažbetov vpliv na naše moderne je bil vse preslab, da bi jih mogel napotiti vse v eno smer in jim dati vidnejšega skupnega pečata. Saj je niti sam ni dosegel obljubljenе dežele, v katero je peljal našo mlado umetniško generacijo. Eno vodilno idejo pa je dal vsem: poglobitev

v naravo in v lastno spoznanje in občutje. V naših modernih je zmagalo naj-globlje čustvo, čisto človeško in samo umetniško, in jih združilo v tem znamenju, tuje in nasprotne sicer na videz, podobne in sorodne v notranjosti. Zato ima naša sodobna obrazujoča umetnost tako enotno podobo, čeprav ni izšla iz ene šole: tvori jo enotna poteza naroda, ki jo je rodil. Ravno zato pa tudi še ni v nji danes trdno izoblikovanih potenc in jasno zarisane smeri. O današnji umetnosti slovenskega naroda bodo mogli z večjo gotovostjo soditi šele naši zanamci, ki bodo zrlí nanjo, kot na ustaljeno zgodovinsko dejstvo, zrlí z vse svobodnejšimi očmi, prosteje in bolj objektivno nego to moremo mi. Spoznali bodo, da se pod tujo izposojeno obleko skriva slovensko jedro, zdravo in plodno, spoznali pa bodo tudi, da je med tem, kar tvori današnjo našo „Narodno galerijo“, ki je samo začetek začetka, še mnogo poizkusov, obilo nedovršenega in neizzorelega in da je one naše ustvarjajoče umetnike, ki so docela izdelali svojo umetniško podobo, mogoče sešteti na prstih ene same roke.

Galerija ima danes nekaj nad osemdeset modernih umotvorov, ki počensí z Ažbetom tvorijo matico bodoče velike „Narodne galerije“. Iz vseh razstavljenih del, tako različnih v načinu izražanja in v sujetih, diše en in isti, tipični, ne-izrazni in nepopisljivi duh slovenske grude, ki ga spoznamo pri Groharju in Veselu, pri Jakopiču, Tratniku in Jami. Mi, ki živimo sredi te dobe, ki šele po-laga temelje zgradbi slovenske oblikujoče umetnosti, mi, ki gledamo to neprestano iskanje in trudno tipanje, ki smo sami zamotani v gosto mrežo megle, še ne opa-zimo jasno vseh prvin, ki bodo sestavljale blesteči lik naše umetnosti. Za zavestno, jasno spoznanje takih fines, ki jih mi komaj slutimo, je treba mnogo večje distance, ki nam še manjka. Ta enotna, globoko notranja, nežna, čustvena črta, ki veže vse, kar hranijo te štiri sobe in ki jo imenujem *slovensko*, dasi ne vem, ali povsem opravičeno, ta črta je skupna vsem umotvorom. Razen te pa edini vse še druga lastnost: neka čisto specifično slovenska odkritosrčnost, ki govori naravnost, brez ovinkov. Kdor vidi to našo galerijo, ki je komaj v prvih povojih, kakršnakoli bo njegova sodba, eno mora priznati: biti noče več, nego je. In čeprav so morda med razstavljenimi deli nekatera, ki bi po svojih umetniških kvalitetah ne sodila vanjo, njena povprečnost je visoka, res umetniška. So pa že danes v galeriji stvari absolutnih, prvovrstnih vrednot.

Mojstrskih del, kakršna so Veselova klasična „Svatba“ ali temperamentna „Osveta“, Jamov aristokratski „Seljak od Sotle“ in tihe, molčeče njegove „Vrbe“, sanjava Groharjeva idila „Pomlad“ in njegova nad vse grandiozna, v svoji demoničnosti naravnost strašna „Stara Loka“, Jakopičev „Zeleni pajčolan“, ta ubrana modulacija zastrtih tonov in Tratnikovi sloviti „Slepci“, takih del bi bila lahko vesela tudi nekatera druga galerija, ki šteje več let nego naša dni. Vedeti pa moramo, da je to samo majhen odlomek naše lepote, ki je razkrojljena vsa in raztrgana križem sveta. To je prva in poglobitna naloga „Narodne galerije“, da zbere in združi vse te velike priče velikega genija našega naroda, ki bodo še poznim generacijam v dokaz, da svojega talenta nismo nemarno zakopali.

Slovenski narod hrani bogato dediščino duha-stvarnika in priznati moramo, da ni slabo gospodaril ž njo. Naša mlada galerija je v dolgi verigi slovenskih prosvetnih ustanov najmlajši člen, po svoji notranji vrednosti in pomembnosti pa drugim vsaj enakovredna. Njen namen ni prazna zunanja reprezentacija, čaka jo prevažna vzgojna naloga. Kajti upodablajoča umetnost je ne samo veliki množici ljudstva, temveč prav tako tudi naši današnji inteligenci po svoji ogromni

večini še nepotreben luksus. Naša doba ne potrebuje, se zdi, umetnosti. To nenaravno razmerje je treba predrugačiti od dna. Našemu narodu v celoti mora postati obrazujoča umetnost vse bližja in umljivejša, pa ne samo to: biti mu mora nujna, neobhodna življenjska potreba. Približati se moramo čimprej vsaj oni stopnji, ki jo pri nas danes zavzemajo slovstvo, glasba in gledališče. „Narodna galerija“ bo svetišče najbolj vidne in vsakomur neposredno dostopne in umljive lepote, ki je dandanes večina užije tako malo v banalnosti svojega življenja. Njen pomen je tudi v določenem smislu socijalen, njen delokrog ni omejen na posamezne kroge: postati nam mora res narodova galerija.

Kakor smo sami iz svoje moči ustanovili svojo Mohorjevo Družbo, ustvarili Slovensko in Glasbeno Matico, ohranili kljub vsem zaprekam in spet oživili gledališče, položili temelj glasbenemu konservatoriju, si priborili svojo univerzo, tako so nekateri idealni ljudje sami iz lastne inicijative in požrtvovalnosti poklicali v življenje tudi našo „Narodno galerijo“. Brez mecenatstva in naklonjenosti od zgoraj, da, proti volji zgornjih skoro. In kakor vse doslej, tako sem trdno prepričan, da bo vstala naša Akademija upodablajočih umetnosti samo iz naše lastne sile, neodvisna in svobodna.

Oni idealni čas, ki mora priti, ko ne bo več treba umetniških galerij, ko umetniki ne bodo ustvarjali zato, da poskrijejo svoja dela v mraku galerijskih dvoran, ko bo umetnost postala spet prosta in javna, kakor je bila v najboljši dobi Aten in starega Rima, v tisti daljni prihodnosti, ki bo enaka davno že minulim časom florentinske slavne ljudovlade, ko so zadruga obrtnikov in rokodelcev javno disputirale na Gosposkem trgu o Michelangelovem „Gigantu“, oni čas mora priti spet. Še nam je skrit v nejasni bodočnosti, toda že ga sluti dalekovidno oko. Vse dotlej je pa naloga naše „Narodne galerije“, da pripravlja prihod tisti idealni dobi, ko bo cvela umetnost povsod med ljudstvom, ko bo vsakdo povsod obdan od plodov umetnosti, v svoji hiši, na ulici in v javnem poslopju. Ko bodo vse lepe umetnosti, ne samo upodablajoče, ljudem potrebne, ko bodo vsi spoznali to potrebnost in postali vse drugače sprejemljivi za tajno govorico umotvorov, ki jo nevajeno naše uho komaj in s težavo sliši, za ves nauk, ki ga našim motnim pogledom še zagrinja siva mrena vsakdanjosti. Takrat tudi ne bomo poznali več „ljudske“ umetnosti, ne umetnosti za ljudstvo. Umetnost je samo ena, ni luksusa zgornjih desetisočev, tudi ni absolutna domena nekih namišljenih duševnih aristokratov. Kakor vsakdanji kruh nam bo takrat, kakor ogenj, ki bo grel mrzla srca najbednejših, ki jim je življenje odreklo vse druge dobrine. Umetnost ima samo v demokratizaciji bodočnost. In ta cilj čimprej doseči, prežeti ves narod z ljubeznijo in spoštovanjem lepote, ki odseva iz velikih del umetnikov, to je nas vseh, to je predvsem „Narodne galerije“ častna dolžnost.

K. Dobida.

**Naši prevodi.** O. Zupančič je na novo prevedel *Shakespearejevega* „Trgovca beneškega“. Založila ga bo „Nova založba“. — Za „Tiskovno zadrugo“ so prevedli: A. Debeljak *Barbusseov* „Ogenj“, Anatola Francea „Otok pingvinov“, *Flaubertovo* „Salambo“ in *Costerjevega* „Tylla Ulenspiegla“, Budal *Fogazzarovega* „Svetnika“, Vl. Levstik *Izbrane ruske pravljice* in *Dostojevskega* „Selo Stepančikovo“, Vl. Boršnik *Lermontovega* „Junaka našega časa“ in *Gogoljeve* „Večere na vasi blizu Dikanke“, J. Vidmar novele *Andrejeva*, I. Šorli tri novele *Cervantesa*, Fr. Kuster pa *Mendoze* „Lazarilla s Tormesa“.